

Цей огляд, підготовлений в рамках Швейцарсько-український проєкт DECIDE, присвячений тому, як питання розвитку агломерацій відображено в проєктах регіональних стратегій¹, актуалізованих після затвердження Постановою Кабінету Міністрів України № 940 від 13.08.2024 оновленої версії Державної стратегії регіонального розвитку (ДСРР).

Слід нагадати, що в ДСРР в редакції від 05.08.2020 містилось наступне визначення агломерацій: *«територіальні скупчення населених пунктів (насамперед міст), що формують цілісні суспільно-територіальні утворення з чисельністю населення понад 500 тис. осіб. Агломерації є територіями концентрації населення, капіталу та бізнесу і мають інтенсивні господарські, трудові, культурно-побутові зв'язки з навколишніми територіями, характеризуються високим рівнем розвитку інфраструктури, економіки, надання послуг населенню»*. Це визначення у новій редакції ДСРР вилучено, оскільки питання чисельних меж агломерацій у вітчизняному контексті залишається дискусійним. Однак в проєктах регіональних стратегій згадки про агломерації стосуються здебільшого тих утворень, які підпадають під таке визначення, за двома винятками:

- у проєкті стратегії Івано-Франківської області², в аналітичній частині згадується Івано-Франківська агломерація як одна з туристичних дестинацій (без визначення її складу);
- у проєкті стратегії Чернівецької області «формування систем життєзабезпечення агломерацій (також без визначення складу) з урахуванням принципів інклюзивності, сталої мобільності та кліматичної нейтральності» визначено як один з шляхів вирішення завдання 2.1.7. «Поширення позитивного впливу регіональних полюсів зростання та територій сталого розвитку» в рамках оперативної цілі 2.1. «Підвищення інституційної стійкості й згуртованості регіону та громад відповідно до їх функціональних типів територій» стратегічної цілі 2. «Просторовий розвиток території та інфраструктури області»³.

Більш детально питання перспектив розвитку агломерацій розглядається в проєктах стратегій Львівської, Київської, Одеської, Харківської і Дніпропетровської областей.

Перспективи розвитку Львівської агломерації

Проєкт стратегії Львівської області⁴ є лідером не тільки за числом згадок терміну «агломерація» (26), але й за ступінню опрацьованістю питання розвитку конкретної (Львівської) агломерації. Це зумовлено тим, що актуалізація стратегії відбувалось в тому числі з врахуванням Стратегії розвитку Львівської агломерації, яка була розроблена за сприяння Ради Європи у 2023 році. В аналітичній частині обласної стратегії йде мова про процес розроблення і зміст цієї агломераційної стратегії, наводяться дані про можливий склад агломерації, а також інформація про утворення місцевої асоціації ОМС «Львівська агломерація».

Там же серед аспектів, які обумовлюють зміну підходу до планування розвитку територій області в умовах сучасних викликів, зазначається, що має місце «посилення диспропорцій у розподілі економічного й соціально-культурного потенціалу між поселеннями, надмірна концентрація

¹ Частина з них уже затверджена відповідними обласними радами. Про затвердження інших інформація відсутня.

² https://www.if.gov.ua/storage/app/sites/24/uploaded-files/%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE-%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%96_06.03.pdf

³ <https://bukoda.gov.ua/storage/app/sites/23/uploaded-files/strategia-chernivetska-2027.pdf>

⁴ <https://drive.google.com/file/d/15aoXwXvZ4hOGemG9rNR8FXFdSiBWxOKL/view>

промисловості, населення і пов'язаної з ними інфраструктури в межах агломераційних мікрорегіонів».

«Наявність метрополійного центру міста Львова з потужним науковим потенціалом та розвинутою науково-освітньою інфраструктурою, формування на його основі агломерації (наявність Стратегії розвитку Львівської агломерації)» – визначено як одна з сильних сторін в рамках SWOT-аналізу. Серед можливостей згадується «можливість поглиблення співробітництва громад в рамках створення Львівської агломерації та механізмів міжмуніципального співробітництва для розвитку інфраструктури та покращення публічних послуг мешканцям».

За підсумками SWOT-аналізу серед викликів визначається: «Львівська агломерація володіє потужним потенціалом розвитку та може перетворитись на один з найбільших центрів економічного зростання у Східній Європі, водночас це може посилити внутрішньорегіональні диспропорції розвитку територій та обумовити перетікання інвестиційного і людського капіталу в агломерацію. Нівелювання цього ризику можливе через підтримку розвитку менш розвинутих територій та стимулювання альтернативних центрів економічного зростання в регіоні».

Відповідно в стратегії передбачена низка завдань, реалізація яких пов'язана з розвитком агломерації (і більшість з яких перегукуються з завданнями і проектами, передбаченими в стратегії Львівської агломерації):

- Створення мережі закладів стаціонарного догляду (підтриманого проживання) у Львівській агломерації для потреб мешканців м.Львова та інших громад і ВПО (в рамках Стратегічної цілі 1. «Безпека та збереження демографічного потенціалу нації в умовах війни та повоєнної відбудови», Оперативної цілі 1.2. «Розвиток невідкладної та високоспеціалізованої медицини», Завдання 1.2.2. «Розвиток спроможної мережі закладів охорони здоров'я»);
- Формування узгодженої моделі надання спеціалізованої і високоспеціалізованої медичної допомоги закладами охорони здоров'я у громадах Львівської агломерації (пілотна фаза) (в рамках Завдання 1.2.3. «Покращення якості надання третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги»);
- Розвиток туристичного кластеру в межах Львівської агломерації (в рамках Оперативної цілі 1.3. «Реабілітація, оздоровлення, фізичне та духовне відновлення», Завдання 1.3.4. «Використання санаторно-курортного та природно-рекреаційного потенціалу Львівщини для фізичного та духовного відновлення громадян України»);
- Впровадження швидкісних мультимодальних пасажирських перевезень Lviv city express на базі електротранспорту дальністю Львів + 20 км (фактично – в межах Львівської агломерації – в рамках Оперативної цілі 1.5. «Інклюзивне суспільство», Завдання 1.5.1. «Створення безбар'єрного середовища у всіх сферах життєдіяльності мешканців»);
- Розвиток інноваційної екосистеми в межах Львівської агломерації (в рамках Стратегічної цілі 2. «Підвищення конкурентоспроможності регіону в умовах євроінтеграції», Оперативної цілі 2.1. «Розвиток смарт-спеціалізації регіону», Завдання 2.1.4. «Сприяння науковотехнологічному розвитку»);
- Будівництво залізничної колії європейського зразка 1435 мм (в рамках Оперативної цілі 2.3. «Модернізація дорожньо-транспортної, прикордонної, логістичної, виробничої, цифрової та критичної інфраструктури», Завдання 2.3.1. «Розвиток прикордонної інфраструктури та розбудова міжнародних пунктів пропуску» – має ширший контекст, але співпадає з однією з цілей стратегії агломерації);
- Будівництво північної ділянки об'їзної автомобільної дороги м. Львова (в рамках Завдання 2.3.3. «Поліпшення стану дорожньої мережі, транспортного сполучення населених пунктів та цифрової інфраструктури» – аналогічно);
- Розвиток велосипедного руху у Львівській агломерації (в рамках Завдання 2.3.3. «Поліпшення стану дорожньої мережі, транспортного сполучення населених пунктів та цифрової інфраструктури»);

- «Школи-побратими» - партнерство закладів освіти м. Львова та громад агломерації (в рамках Оперативної цілі 2.5. «Комплексне просторове планування та ефективне управління територіями», Завдання 2.5.2. «Сприяння взаємодії територіальних громад»).

Окрім того, значна частина завдань, виділених в проекті стратегії, має реалізовуватись на території агломерації наряду з іншими територіями області і корелює з завданнями стратегії агломерації, хоча при їх формулюванні агломерація безпосередньо не згадується.

Перспективи розвитку Київської агломерації

В проекті стратегії розвитку Київської області⁵ питання розвитку Київської агломерації теж представлені достатньо широко (25 згадок терміну «агломерація»). Парадоксально при цьому, що в Стратегії міста Києва⁶, яка теж була актуалізована після оновлення ДСРР, згадки про Київську агломерацію відсутні.

В аналітичній частині проекту стратегії розвитку Київської області зазначається, що ближній пояс впливу столиці м. Києва, відповідно до Генеральної схеми планування території України, розглядається як зовнішня концентрична смуга ядра Київської агломерації. Тут же, з посилання на соціологічні дослідження, проведені у 2020 і 2022 роках за сприяння Ради Європи, наводяться дані щодо маятникової міграції в рамках агломерації і зазначається, що створена місцева асоціація ОМС «Київська агломерація».

Роль Київської агломерації і регіоні визначається наступним чином:

- «На території пристойчних громад зосереджена найбільша частка підприємств і логістичних центрів. Київська агломерація виступає головним центром ділової активності та фінансів, приваблюючи інвестиції завдяки розгалуженій банківській і страховій мережі. Тут діє висока концентрація освітніх і науково-дослідних закладів, що формують інноваційне середовище й постачають регіону кваліфіковані кадри. Розвинене транспортне сполучення у тісному зв'язку з міжнародним аеропортом «Бориспіль» і залізничними вузлами спрощує переміщення товарів і людей, а висока купівельна спроможність жителів столиці й приміських громад створює місткий внутрішній ринок, сприятливий для розвитку малого й середнього бізнесу».
- «Хоча адміністративно Київ не входить до складу області, він територіально розташований у її середині, формуючи разом із прилеглими громадами єдиний соціально-економічний простір. Цей простір фактично набув ознак міської агломерації, де відбувається постійна взаємодія між столицею та навколишніми територіями за багатьма напрямками: транспорт, ринок праці, житлова і соціальна інфраструктура, інвестиції, освітні та культурні послуги тощо».
- «...розбудова Київської агломерації вимагає скоординованого підходу до розвитку транспортної, інженерної та соціальної інфраструктури, зокрема в пристойчній зоні, яка відчуває найбільше навантаження через міграційні та господарські потоки між столицею та областю. З урахуванням викликів воєнного часу (руйнації інфраструктури, потреби у швидкій відбудові тощо), скоординоване планування та впровадження спільних проєктів стають критично важливими».

Міграційні процеси в рамках Київської агломерації з посиланням на згадані вище дослідження описуються в розділі аналітичної частини, присвяченому питанням демографії.

Як і в попередньому випадку, тема агломерації присутня і у SWOT-аналізі, але дещо по-іншому:

- «Нерозвинена мережа громадського транспорту особливо в зоні маятникової міграції агломерації» згадується серед слабких сторін регіону.

⁵ Варіант затверджений обласною радою - <https://koda.gov.ua/wp-content/uploads/2025/03/strategiya-ko-2021-2027-nova-redakciya-1.pdf>

⁶ <https://kmr.gov.ua/sites/default/files/414-10222.pdf>

- «Законодавче стимулювання розвитку агломерацій в Україні» - серед важливих для регіону можливостей.

У програмній частині виділена низка завдань, безпосередньо сфокусованих на питаннях розвитку агломерацій:

- Завдання 3.3.3. «Розвиток туристичної та рекреаційної інфраструктури територіальних громад, що входять до складу Місцевої асоціації органів місцевого самоврядування «Київська агломерація», як центру сталого туризму і відпочинку» (в рамках Стратегічної цілі 3. «Посилення економічної стійкості та конкурентноспроможності регіону», Оперативної цілі 3.3. «Розвиток туристичного потенціалу») – передбачається для його реалізації створення туристичних маршрутів місцями пам'яті, музеями, архітектурними пам'ятками агломерації, а також розробка спеціальних маршрутів, які включатимуть локації м. Києва та Київщини.
- Завдання 4.1.10. «Підтримка реалізації проєктів територіальних громад, що входять до складу Місцевої асоціації органів місцевого самоврядування «Київська агломерація», надання інформаційно-методичного супроводу комунікації громад області з м. Києвом для відстоювання інтересів зазначених громад» (в рамках Стратегічної цілі 4. «Забезпечення збалансованого розвитку територій, соціальної згуртованості та цифрова трансформація», Оперативної цілі 4.1. «Комплексний розвиток територій громад, підвищення ефективності урядування на всіх рівнях»).

Реалізація цього завдань передбачає:

- Створення постійно діючої координаційної ради з питань розвитку Київської агломерації за участю представників КМДА, профільних структурних підрозділів Київської обласної державної адміністрації, громад-учасниць МАОМС «Київська агломерація», експертних та громадських організацій.
- Сприяння створенню робочих місць на території територіальних громад, що входять до складу МАОМС «Київська агломерація», шляхом підвищення інвестиційної привабливості цих громад (розбудова інфраструктури індустріальних парків, розвиток промислових зон), представлення інвестиційних можливостей цих громад потенційним інвесторам, підтримки розвитку малого та середнього бізнесу.
- Сприяння співробітництву територіальних громад «Київської агломерації» з питань надання соціальних послуг, зокрема запровадження спільних механізмів підтримки ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та інших уразливих груп у партнерстві з міською владою Києва й міжнародними організаціями.
- Сприяння вирішенню проблемних питань у сфері охорони навколишнього середовища територіальних громад «Київської агломерації».
- Реалізація проєктів, що передбачають покращення транспортної доступності у межах територій територіальних громад «Київської агломерації».

Перспективи розвитку Одеської агломерації

В проєкті стратегії розвитку Одеської області⁷ питання перспектив розвитку Одеської агломерації також представлені достатньо широко (25 згадок терміну), але здебільшого про неї йде мова в аналітичній частині. Зокрема зазначається, що область складається з трьох мікрорегіонів, одним з яких є Одеська агломерація (фактично в межах Одеського району) і відповідно ситуація в області описується в розрізі специфіки цих мікрорегіонів. Одеська агломерація при цьому характеризується наступним чином:

⁷ Текст фінальної редакції на сайті ОВА відсутній. Попередня версія <https://odaold.od.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/draft-strategiyi-vidnovlennya-ta-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-period-2021-%E2%80%93-2027-stanom-na-07.02.2024.pdf>

- «Головною особливістю Одеської агломерації є її витягнутість вздовж моря та нетиповий для неприморських агломерацій радіус охоплення громад близько 50-55 км. Одеська агломерація також відрізняється за рахунок насиченості культурних, ділових, освітніх послуг, які у поєднанні з розвинутим морським господарством, промисловістю та торгівлею створюють великий потенціал для розвитку. До складу Одеської агломерації входять 22 територіальні громади та, загалом, 155 населених пунктів. У межах Одеської агломерації варто виділити також потенційні субцентри: міста Чорноморськ і Південне (Южний), які разом з Одесою є 16 ключовими портами «Великої Одеси», а також конурбація Біляївка – Теплодар – Маяки та Доброслав – Визирка» (опис з посиланням на дослідження перспектив її розвитку, проведене за підтримки Ради Європи)
- «Одеська агломерація позиціонується як логістичний хаб, де відбувається значний обсяг зовнішньоекономічної торгівлі, адже тут знаходиться велика кількість міжнародних транзитних вантажо- і пасажиропотоків усіх видів перевезень: залізничне, морське, річкове та повітряне. Місто Одеса виступає економічним центром області та має розвинену галузь промисловості. Мікрорегіон приваблює туристів та має сприятливий клімат та умови для розвитку морського, історико-пізнавального та ділового туризму. Незважаючи на те, що Одеська агломерація виступає головним економічним осередком, розвиток туризму тут, як і в інших мікрорегіонах, теж обмежується сезонністю. Додатковою перешкодою для відновлення туризму є часті ракетні атаки на регіон та замінованість акваторії Чорного моря»
- «Одеська агломерація - найбільш чисельний за кількістю населення мікрорегіон, який до того ж притягає міграційні потоки (які наразі переважно становлять ВПО). Це у свою чергу створює навантаження на інфраструктуру та поглиблює нерівномірність соціально-економічного розвитку».
- «З перспективи розвитку зеленої енергетики, Одеська агломерація має найменший потенціал, порівняно з Північним та Південним мікрорегіонами».

Опрацювання перспективних завдань і проєктів розвитку агломерації відноситься на перспективу. З цією метою в Пріоритеті «Врядування», Стратегічна ціль 3.1. «Впровадження планування і моніторингу», Оперативна ціль 3.1.1. «Розроблення та узгодження стратегій різних рівнів на базі просторового планування» виділено окреме завдання «Проведення просторового аналізу Одеської області для ідентифікації особливостей та переваг окремих територіальних громад». Передбачено, що в результаті виконання цього завдання буде напрацьовано та впроваджено щонайменше 5 пілотних проєктів міжмуніципального співробітництва в межах Одеської агломерації, а також визначено перспективні напрямки розвитку Одеської агломерації.

Перспективи розвитку Харківської агломерацій

В проєкті стратегії Харківської області⁸ є наступні згадки про агломерацію (4):

- В рамках SWOT-аналізу серед сильних сторін регіону визначається «високий рівень урбанізації — значна частина населення зосереджена в міських агломераціях, що сприяє розвитку економіки і робочих місць у міських районах».
- Серед слабких сторін вказано на «обмежені можливості працевлаштування в сільській місцевості — відсутність достатньої кількості робочих місць у сільських районах спричиняє трудову міграцію з цих територій до міських агломерацій».

При цьому не специфікується, про які саме агломерації йде мова. Конкретна мова про Харківську агломерацію йде в окремому Завданні 5.3.6. «Організація ефективної роботи Харківської агломерації як потенційного полюсу зростання, сприяння взаємодії між населеними пунктами всередині агломерації та з суміжними громадами» в рамках Оперативної цілі 5.3. «Розвиток співробітництва і

⁸ <https://kharkivoda.gov.ua/oblasna-derzhavna-administratsiya/struktura-administratsiyi/strukturni-pidrozdzili/717/129448>. Проєкт стратегії затверджений обласною радою

партнерства в регіоні» Стратегічної цілі 5. «Забезпечення європейського рівня управління та самоврядування в регіоні». Однак в тексті стратегії ніде не описаний склад цієї агломерації.

Перспективи розвитку Дніпровсько-Кам'янської агломерації

В проєкті стратегії Дніпропетровської області⁹ (2 згадки) також наявне окреме завдання 3.2.1. «Організація ефективної роботи Дніпровсько-Кам'янської агломерації як полюсу зростання, зокрема налагодження ефективної взаємодії населених пунктів всередині агломерації та з суміжними громадами» в рамках Оперативної цілі 3.2. «Розвиток співробітництва та ефективне управління публічними інвестиціями» Стратегічної цілі 3. «Розбудова ефективного регіонального та місцевого врядування». Однак, як і у випадку Харківської агломерації, склад і межі цієї агломерації не описані.

Деякі висновки

Огляд проєктів регіональних стратегій дозволяє зробити наступні висновки:

- розвиток агломерацій навколо великих міст актуалізований в контексті планування регіонального розвитку на перспективу до 2027 року;
- при цьому рівень опрацювання перспектив розвитку конкретних агломерацій в проєктах наразі невисокий, за винятком тих випадків, коли для розвитку агломераційної співпраці уже були докладені певні зусилля;
- включення в проєкти стратегій більш чи менш конкретизованих завдань щодо розвитку конкретних агломерацій і налагодження агломераційної співпраці у їх складі дає підстави сподіватись, що в перспективі до 2027 року в цьому напрямку буде досягнутий певний прогрес;
- цей прогрес критично залежатиме від того, які конкретні проєкти будуть закладені у плани реалізації відповідних стратегій і яким чином ці проєкти будуть виконані.